

РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертацията: ”Футболните агитки в България: Екстремизъм,
идентификация, принадлежност и разпознаване”

дисертант: Петко Данаилов Петков

Дисертацията е посветена на една изключително интересна и доколкото знам, неразработвана досега тема в нашата социология. Дисертантът навлиза в сенчестите сфери на обществото, където рядко се осмеляваме да надзърнем. Той изследва футболното хулигатство в България, но ситуира проучването си в контекста на футболното хулиганство по целия свят.

Докторантът притежава солидни познания по темата, които са получени не само от литературата, а от включено наблюдение във футболните агитки и от дълбочинни интервюта.

Работата е структурирана в увод и четири глави и е в обем от 188 страници. Дисертантът ни запознава с явлението футбол, показвайки, че това не е просто игра, не е само спорт, но важен аспект от живота в съвременното общество. Футболът изпълнява множество функции. Спортът следва неумолимата логика на общественото развитие. С появата на модерното общество все повече дейности, които преди са били частни, стават индустриални, обобществяват се, появяват се като стоки на пазара и се комерсиализират. Такава е съдбата на различни видове производства и услуги, на транспорта, разпространението на информация и накрая и на производството на знания.

В този процес са въвлечени и любителските, преди време - частни дейности през свободното време. Те също се индустриализират, професионализират и комерсиализират. В частност спортът изгражда институции, които го превръщат в професионално и комерсиализирано производство на забавления, продавани по законите на стоково-пазарните отношения. Мощен тласък за това развитие дават медиите, които се нуждаят от спорта като стока, която могат да продават на медийния пазар.

Най-силно от този процес е засегнат футболът като една от най-атраktivните спортни игри, способна да носи огромни печалби. Професионализацията на играта води и до професионализация на публиката. Вече не може да се разчита на случайни любители. Появяват се организираните агитки, които създават необходимото напрежение по време на играта, разпалват страстите и подсигурият печалбите.

За целите на рекламата се създават митовете около отборите, произвеждат се спортните идоли и както много точно показва дисертантът, футболът започва да се превръща в религия за определни групи от обществото. В повечето случаи това са младите представители на маргинализираните групи – безработни, с ниско образование, ангажирани в лошо платени, монотонни професии. От тях се рекрутира професионалната публика на агитките, тъй като те най-остро чувстват, че са изключени от обществото, че то не им предлага възможности за развитие. Както точно е писал Маркс: "... религията успокоява болката, идваща от фрустрацията, лишенията и потисничеството. Тя облекчава човешките болки, но това е илюзорно, защото религията е социален наркотик."

Ако преди спортът е обслужвал хората, то сега спортните институции стават толкова могъщи, че хората започват да ги обслужват. Футболът се превръща в социален наркотик за милиони хора.

Дисертантът правилно е посочил сложната, многопластова природа на футболното влияние. „Футболното хулиганство в световен мащаб е една много наболяла тема. За този проблем има много причини. Те могат да бъдат икономически, културни, социални, политически и т.н.” (стр.5)

Футболът има едно изключително свойство да символизира, да бъде умален модел на реалните противоречия – икономически, културни, социални, етнически, религиозни, политически - в обществото. Вместо реална война между нациите, битката се води символично на стадиона. В този смисъл той е едно голямо изобретение на съвременната култура. Той извежда агресията, натрупана в реалните отношения, в сферата на символичното.

По стадионите и около тях се извършват грозни актове на агресия, извършват се престъпления, загиват хора. Но за обществото като цяло това е по-приемливо, отколкото реалните войни. „Все още голяма част от

сблъсъците, в които участват българските футболни фенове, са провокирани от събитията на терена и са в пряка връзка с футбола. Очертава се тенденция обаче проявени хулигани и други лица, без да се интересуват от футболната среща, да предизвикват събития с цел разрушаване и насилие по стадионите и извън тях.”

В случая обществените институции и политическите партии в демократичното общество се държат като „двуликия Янус”. От една страна, те полагат усилия да ограничат проявите на насилие, свързани с футбола, но от друга, се стремят да запазят в поносими граници този социален отдушник.

Докторантът подробно изяснява, че футболните клубове не са обединени единствено от предаността си към любимия отбор. В много от случаите в основата на обединението стои и привързаността към крайно десни или леви идеологии. За това, както показва докторантът, има множество причини. Маргинализираните групи в обществото, които не виждат никакви привилегии в демократичното устройство, а само ограничения, намират привлекателни екстремистките идеологии, които обещават радикална промяна на обществените отношения именно в техен интерес.

Докато радикализираните групи се бият около стадионите, те не представляват сериозна заплаха за обществения ред. Същевременно те винаги могат да бъдат използвани, за да укротят справедливите протести на граждани, които искат повече демокрация, повече равенство и справедливост. Най-пресен пример е конфликтът между Украйна и Русия, където гражданските протести срещу олигархичното управление, бяха изместени на плоскостта на етническото противопоставяне от радикалните групи и в Украйна, и в Русия. Нашето олигархично управление също умело използва крайно десните националистически групировки за укрепване на властта си.

Докторантът много подробно и цялостно е описал социално-психологическите закономерности, които действат в организирани групи на футболните фенове. Тези групи предлагат идентичност и самочувствие, особено на онези млади поколения, които се намират в процес на търсене на собствената си идентичност, но не я намират в училището и другите

младежки и обществени организации, тъй като техният социален статус и образование не отговарят на изискванията, поставяни от тези организации.

Клубовете на ултрасите им предлагат солидарност и сигурност, каквито им липсват в живота извън клуба. „Войните между футболни агитки събуждат чувствата, които обединяват индивидите в една сплотена общност. Съзнанието за партикуларизмите е отслабено от чувството за солидарност, родена от общата опасност, усилено от строгостта на колективната организация и милитаризация, поне временна, на обществената организация.”(стр.86)

Позовавайки се на Лъо Бон, на Ортега-и-Гасет и на други автори, докторантът описва механизмите, действащи в тълпата и насърчаващи агресията. Правилно посочва ролята на харизматичните лидери, които често са идеолозите и мотивират членовете за вандалски прояви.

Много подробно са описани и механизмите, използване за радикализация на клубните членове - използването на паравоенна организация, авторитарно лидерство, различни символи за идентификация и разграничение от другите клубове и по този начин изграждането на една специфична култура на насилието.

Особено ценно е наблюдението на докторанта върху ролята на колективното съзнание в групите, което прераства в групово мислене. Интернализирайки груповите норми, членовете на групата непредумишлено потискат критичното си мислене. Груповото мислене се появява в резултат на прекалената съгласуваност. Колкото по-приятелска е групата, колкото повече хората се обичат един друг и колкото по-силен е общият дух, толкова повече независимото мислене се заменя от групово. А това води до илюзия за вседозволеност, до конструиране на рационализации, които заглушават предупрежденията и прекъсват обратната връзка с външния свят. Увереността в тяхната правилност и в техния морал като най-добрия, заглушават в членовете всякакви съмнения за отрицателните социални последици от тяхното поведение. Колективното съзнание определя нашата група като най-добра, поражда чувството за превъзходство и до стереотипизиране на всички други извън групата като по-слаби и глупави.

Много голямо е въздействието на хронологията на футболното хулиганство по целия свят. По същия начин въздейства и хронологията на

най-големите инциденти в страната. Като се започне с трагедията, разиграла се в Брюксел на 29 май 1985г., на тридесетия финал за купата на европейските шампиони между отборите на „Ливърпул“ (Англия) и „Ювентус“ (Италия), когато има десетки убити, докторантът проследява всички случаи на насилие, свързани с футбола до наши дни.

Не знам по какви причини докторантът е пропуснал най-фрапиращия пример за насилие, свързано с футбола, а именно войната, останала в историята с названито „Футболната война“. Международният мач, състоял се на 15 юни 1969 г. между отборите на Хондурас и Салвадор и завършил със загубата на Хондурас, става повод за война между двете държави. На 14 юли салвадорската армия навлиза в хондураска територия и за кратко време военните действия вземат около 3 хиляди жертви.

Докторантът отделя място за преглед на екстремистките идеологии, но по-ценна е систематизацията, която прави на радикалните групировки в чужбина и в нашата страна. Той показва връзките между тях и споделянето на общи идеологии между нашите и чуждестранните групи. Авторът подробно описва структурата на групите, възгледите им и символите като дрехи, знамена и брандове, които групите използват за идентификация.

Тук искам да отправя и първата си забележка към докторанта. Прегледът на екстремистките идеологии е твърде повърхностен. Вярно е, че познанията на повечето членове на радикалните групировки за тези идеологии е много повърхностно, но когато те се представят в една дисертация е редно да бъдат разгледани по-задълбочено, за да стане ясно какви социални заплахи са скрити зад тези привлекателни за младите хора екстремни проекти за промяната на обществото.

Важен раздел от дисертацията е прегледът на радикалните групи в нашата страна. Направената систематизация дава възможност да обхване явлението в неговата цялост и да се усети размера и сериозността на проблема. Описани са с идеологиите, символите и проявите, както и връзката им с футболното хулиганство на най-радикалните, десни, националистически организации като Български национален съюз (БНС), Спортната организация (СО) на БНС, Национална съпротива България, . Комбат 18, Кръв и чест, Политическа партия Атака и „Луков марш“.

В главата, в която докторантът анализира футболното хулиганство в България е отделено място на националната правна рамка за борба с футболното хулиганство и на действията на полицията. И в тази глава, но и на други места в дисертацията, авторът дава педагогически съвети как да се работи с младите хора, попаднали в траекторията на екстремистките организации и как да се подхожда, за да се предотврати процесът на тяхната радикализация. Този педагогически аспект на работата може да се разглежда като един от приносите на докторанта.

Направен е и опит за типология на запалняковците и за социологическо обяснение на футболното хулиганство. Ако докторантът се е справил много добре с разкриване на социално-психологическите характеристики на футболните групи и с разкриване на социално-психологическите механизми, действащи в агресивната тълпа, то собствено социологическото обяснение, според мен е непълно. Наред с посочването на такива обяснения за футболното хулиганство като това, че футболът е елемент от модерната градска култура, че той символизира териториалните, етнически, социални, политически и религиозни напрежения в съвременното общество и че в много случаи футболът става удобно поле за прикриване на криминални дейности и корупция, авторът се е подвел да търси обяснения и в степента на емоциите, пораждани от футболната игра или в слабата игра на нашите футболни отбори, вместо да разкрие по-подробно посочените от него социални фактори.

Друг съществен принос на дисертацията виждам в систематизацията на футболните агитки в България с техните идеи, организации, знаци и символи. Тази част от работата е една малка енциклопедия за футболните клубове и представлява интерес за всеки, който се интересува от футбол и от целенасоченото изграждане на организации от „ултраси“ като израз на професионализацията и комерсиализацията на футболната игра.

Искам да отправя още една забележка към автора. Изключително странен е подходът да се цитират текстове на английски и след това да се превеждат на български. Единственото обяснение, което намирам за този „оригинален“ подход, е желанието за увеличаване на обема на дисертацията, което всъщност е излишно, тъй като и в по-малък обем дисертацията би запазила достойнствата си.

Напълно съм съгласен с посочените в автореферата приноси, а именно: актуализиран е теоретичният модел на идеологиите, знаците и символите на екстремистките фракции сред футболните агитки;

използвани са количествени и качествени методи в социологията за подробна дисекция и пълнота на термина „ултрас“;

приложена е методика за анализ на средата, демонстрираща научно-практическата стойност на емпиричното социологическо изследване;

в дисертационният труд за първи път в България се разглежда сериозно проблемът за футболното хулиганство.

В заключение бих искал да изразя своето убеждение, че дисертационният труд на Петко Петков съответства на всички изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

16.06. 2014 г.

Рецензент:

/доцент Иван Евтимов/